

І. М. Дзюба

Євтушенко Євген Олександрович

ЄВТУШЕНКО Євген Олександрович (Євтушенко Евгений Александрович; 18. 07. 1932, ст. Зима, нині місто Іркут. обл., РФ – 01. 04. 2017, м. Талса, шт. Оклахома, США) – російський поет. Член СП СРСР (1952). Державна премія СРСР (1984). Навч. у Літ. інституті в Москві (звільн. 1957 після виступу на захист [В. Дудінцева](#); диплом отримав 2000). Під час навчання в Інституті зблизився з поетами і прозаїками, які невдовзі посіли помітне місце у літ. житті – Б. Ахмадуліною, Р. Рождественським, Ю. Казаковим, Г. Поженяном, В. Солоухіним та ін. Два чинники справили вирішальний вплив на формування молодого поета: перший – життєві враження воєн. пори, як її пережила людність сибір. провінції, сподівання чогось надзвичайного і світлого після Перемоги, романтичних настроїв вихованого на класич. літературі провінцій. юнака, який прагнув ширшого простору для самореалізації (звідси – антиміщанська, часом наївна, риторика перших віршів Є., яка згодом набула більшої соц. заглибленості); другий чинник – вплив повільних, але відчутних змін у сусп. атмосфері після смерті Й. Сталіна, а потім викриття «культу особи». Деяка лібералізація режиму дала можливість вільнішого висловлення критич. настроїв і надій на демократизацію політ. ладу, і Є. належав до тих літераторів, які цим перейнялися, відбиваючи назрілі потреби життя. Ідей. пафос поезії Є. 50–60-х рр. становить віра у те, що цінності соціалізму, спотворені сталінізмом, можуть і повинні бути поновлені й оновлені, якщо підняти суспільство на їх захист. Мотив рев. романтики, вочевидь запізнілий, не виглядає однак таким завдяки гострому запереченню казенщини та сусп. неподобств – бюрократизму, пристосуванства, соц. несправедливості, безкарності чиновництва й безправності трудівника – як наслідку втрати рев. духу. Його треба відродити, боротьба за соц. справедливість і гуманіст. цінності, громадян. активність мають становити постійний тонус суспільства: «Есть у революции начало, нет у революции конца» – ця поет. формула Є. була

свого часу досить популярною. Саме з цією громадян. лірикою насамперед пов'язувалося у масовій свідомості ім'я Є. Однак її щирість і, відповідно, привабливість були забезпечені тією багатю природою душі, яка виявилася в його інтим. ліриці та рефлексіях на повсякденні враження життя. Тут Є. інакший, ніж коли він говорить про спрагу все знати, все бачити, все пережити, коли у цій всепричетності бачить жаданий масштаб своєї особистості або коли закликає: «Будем великими!» (так названо цілий розділ у зб. «Взмах руки», 1962), – тут бачимо замріяного юнака, який у непевності й тривозі стоїть перед таїнством кохання і шукає в рідній дівочій душі суголосності собі самому та власної здатності бути суголосним їй. Пізніше поетові судитиметься не одна еротична пригода і не один сюжет родинного життя, – тож у лірику любові прийдуть і драматизм, і почуття провин перед коханими, а жаль за колись змарноване просвічуватиметься і в словах вдячності за нове родинне щастя. Для Є. характерне співчутливе розуміння кожної людини, яка стрічається йому на шляху і тим самим потрапляє в поле його поет. зору й переживання, стаючи персонажем віршів. Контингент таких персонажів чимраз далі розширюється – у цьому виявляється демократизм його світопочування і рідкісна соц. вразливість. Тут і ветеран війни (про яких тоді не дуже згадували), і «рабочая кость» – мастильник депо «Иван Фаддеич Прохоров», і «крановщица Верочка», і дівчата з ф-ки «Скороход», і студенти, які підробляють на станції «Москва-Товарна», і циган-конокрад, і перші рад. бітники, і вчений-атомник, і космонавт, і випадкові попутниці в електричці... Але це не якийсь житей. хаос, це діапазон поет. таланту й душев. інтересів Є., його здатності перейматися людськими долями, бачити невичерпну різноманітність життя та його насиченість неординар. особистостями. Втім, для Є. немає звичайних людей, – якщо це живі люди, а не маріонетки служб. і корисливих інстинктів, – і він уміє «розпечатати» внутр. біографію та сюжет зовн. побутування, виміри пристрастей, страждань і радощів кожного. Вірші такого роду у Є. не просто оповідні, вони мають характер зацікавленої і неспіш. «розмови» з персонажем, вони внутрішньо діалогічні, навіть якщо персонаж не бере слова. Тоді як інтимна лірика, хоч також діалогічна (в розумінні напруженого зворот. зв'язку, хай і немовленого, між адресатом і поетом), – зосередженіша, стилістично і лексично артистичніша (за всієї щирості). Ці розповіді-портрети завдяки тому, що опонували фальшивому офіціоз. стереотипу «простої рад. людини» (зокрема й «гегемона» – представника нібито владного робітн. класу) і співчутливо показували її правдиве обличчя, – були на той час свого роду худож. відкриттям і користувалися серед читац. та слухач. аудиторії не меншим успіхом, ніж громадян. лірика. А то був час небувалого інтересу до поезії як прихистку живої думки, літ. вечори та виступи улюблених поетів у всіх великих містах СРСР збирали масу молоді, та й не тільки. Є. став гол. героєм поет. естради 60-х рр. З огляду на його популярність, режимні чинники застосовували подвійну тактику: з одного боку, офіціозна критика намагалася поставити під сумнів громадян. та художні достоїнства його поезії, а з ін. – влада була не від того, щоб наблизити його до себе, сподіваючись вплинути на нього; до того ж, за умов хрущов. політики «співіснування двох систем» такі

постаті в літературі та мистецтві використовувано як доказ свободи думки перед зх. громадськістю, їм дозволяли, зокрема, поїздки в капіталіст. країни задля створення сприятливішого враження про СРСР. До певної міри Є. йшов назустріч цим сподіванням влади, вірячи в можливість впливу на неї тієї частини твор. інтелігенції, представником якої був, але в критичні моменти твердо протистояв неосталініст. тенденціям. Великого розголосу набув його вірш «Наследники Сталина»: «...Наследников многих на шаре земном он оставил... Покуда наследники Сталина живы еще на земле, мне будет казаться, что Сталин ещё в мавзолее».

Актом громадян. мужності став вірш Є. «Бабий Яр», перший публ. голос протесту проти замовчування в СРСР трагедії євреїв і фактич. заохочування антисемітизму: «Еврейской крови нет в крови моей. Но ненавистен злобой заскоружлой я всем антисемитам как еврей, и потому я настоящий русский». Вірш викликав нападки на Є., але водночас росла кількість його симпатиків у СРСР і у світі. Виступ проти антисемітизму був у Є. не епізод. і не просто розрахованим на здобуття популярності, в чому звинувачували його недоброзичливці. Інтернаціоналістичні мотиви (в розумінні поваги до всіх націй та їхніх культур, солідарності з жертвами забобонів чи гонінь) органічні для Є. і голосно звучать у його поезії. Великий її пласт – це вірші, народжені поїздками по республіках тодіш. СРСР, ознайомленням із культурами цих народів, особистими зв'язками з їхніми митцями. Кращі з цих віршів (бо є серед них і «гостьові», декларативні) відзначаються щирістю друж. почуттів та добрим розумінням нац. образу того чи ін. народу, солідарністю з твор. місією його синів. У рад. літературі тема «дружби народів» належала до бажаних і заохочуваних, оскільки малося на увазі уславляння нац. політики партії, але чимало письменників уникали казенного фальшу і керувалися щирими симпатіями до інонац. колег та вболіванням за їхні біди. Це властиво і всій поезії та громадян. поведінці Є. До прикладу, його вірш «Нанду» – про абхаз. бабусю: «Из рода Гулиа она, А дети где-то вдалеке и говорят, приехав, на полуабхазском языке. Полуязык не есть язык. Он – как заплеванной родник. Язык – это и есть народ. Язык умрет – народ умрет». За Є., місія поета – зав'язувати для себе «в узелки людей, народы, языки» як сукупне багатство людства, а тому «будь проклят этот мерзкий миг, когда хоть где-нибудь пойдет язык – войною на язык, народ – войною на народ». Досить неоднознач. була роль Є. як свого роду репрезентанта рад. інтелігенції в числен. закордон. вояжах: з одного боку, він виступав як «посланець миру», хоч і неофіційний, але цілком у дусі продекларов. рад. «миролюбної політики» (знаменитий вірш «Хотят ли русские войны?»), але з ін. був хоч часом і критичним, однак порівняно об'єктив. у зображенні зх. світу, не дозволяв собі вульгар. пропагандизму, завжди залишався одним із тих інтелектуалів, які шукали порозуміння, а не конфронтації. Зрештою, гол. його «закордонні» сюжети пов'язані з визначними постатями історії, політ. і культур. життя, з особистими враженнями від інакшої, нерідко екзотич. дійсності. Це впливало з постій. жадоби всенавчання і душев. самонаповнення, з якою йшов Є. у великий світ і яку

задекларував ще у вірші «Мои университеты». Ще одним – і дуже важливим – стимулом у захопленні «закордонною» тематикою, насамперед латиноамериканською, було чи не штучне підживлення настрою рев. романтики, що вже не мала жодних джерел у рад. дійсності (вірші про Ф. Кастро, Че Гевару та ін.), – тут крився і певний докір рідній обивательщині. Стилістика Є. для свого часу виразно новаторська, з чутливістю до розмов. стихії, розкутістю інтонацій, демократизмом лексики, часом з елементами фейлетонності або з публіцист. гостротою (можна припускати, зокрема, школу і О. Некрасова, і В. Маяковського; сам Є. називав і ін. своїх улюблених поетів), хоч інколи грішить раціоналіст. придуманістю та проз. розслабленістю. Це останнє, а швидше схильність до сюжетного – оповідного або баладного – віршування, як також і колаж. характер його поем («Станция Зима», «Братская ГЭС») або «повістей у віршах» («Голубь в Сантьяго») провіщали неминучість його звернення до проз. жанрів. Спочатку була поема в прозі «Я – Куба», переробл. в кіносценарій, за яким реж. М. Калатозов зняв однойм. фільм (1964); звідси почалася праця Є. в кіно: гол. роль (К. Ціолковський) у х/ф «Взлет», 1979, реж. С. Куліш; сценарист, реж. і актор х/ф «Детский сад», 1984, і «Похороны Сталина», 1990 (усі – студія «Мосфільм»). 1967 Є. видав повість «Пирл-Харбор», яку написав під враженням поїздки на Гавай. о-ви. Її герої – амер. моряк Гривс, котрий дивом уцілів під час атаки на базу Пирл-Харбор, та япон. камікадзе Кімура – познайомилися у літаку і згадують пережите, розуміючи безглуздя ворожнечі й війни. Наступною була повість «Ардабиола», а потім роман «Ягодные места» (обидва – 1981), в якому елементи біограф. характеру поєднано зі спробою дати широку картину світу 20 ст. У прозі Є. залишається поетом мірою емоційності та асоціативності мислення, тому природно звертається і до «гібридних» жанрів. Зразком цього може бути велика поема «Фуку!», в якій поет. монологи чергуються з розлогими публіцист. пасажами та вставками-спогадами, враженнями від зарубіж. вояжів та зустрічей і бесід з видатними діячами й поетами амер. континенту. Мовою одного з індіан. племен «фуку!» означає заборону на вживання імені; Є. переосмислив це табу в контексті колоніал. історії Латин. Америки, та й не тільки: йдеться про особливість пам'яті людства, яке шанує «великих», навіть якщо вони успішні бандити, і забуває «малих», на чіх трудах і крові стоїть експлуататор. світ. Яскрава риторика поеми перейнята антиімперіаліст. і гуманіст. пафосом. Наприкінці 80-х – у 90-х рр. поезія Є. перейнята тривогою за криваві міжнац. конфлікти (азерб.-вірм. та ін.), що прискорили розвал СРСР. Хоч він не прихильник рос. великодержавності та її силових методів, але наголошує свій рос. патріотизм і не приховує жалю за тим, що зібрана «по лоскутку» Росія знову стає «разодранной страной» (вірш «Лоскутное одеяло», 1993). Однак знаходить у собі мужність сказати: «Империя, прощай! Россия, здравствуй!». І найбільшу небезпеку для своєї країни бачить у відродженні тоталітарних і ксенофоб. настроїв (поема «Тринадцать», 1993–96). Болить йому і міжнац. ворожнеча у колиш. рад. республіках, де багато однаково дорогих Є. друзів різних національностей (знаменні його поезії «На смерть абхазского друга» і «На смерть грузинского друга», 1995). Поезія Є. мала велику популярність і в Україні. Він неодноразово

з великим успіхом виступав у Києві, Харкові та ін. містах. Харків'яни висували його депутатом до ВР СРСР на перших демократ. виборах. Є. мав багато контактів з укр. літераторами, підтримував своїм авторитетом перші кроки укр. «шістдесятників» – В. Коротича, І. Драча (на одному із виступів у Києві 1961 прочитав власний переклад його вірша «Соняшник», чим сприяв визнанню молодого неординар. автора; тоді ж у г. «Літературна Україна» надруковано цілу сторінку поезії Є.). Укр. мовою окремі твори Є. переклали А. Малишко, І. Драч, М. Зісман, А. Камінчук, П. Засенко, Б. Вовк, В. Коломієць, А. Кацнельсон та ін.

Основні твори

Взмах руки. Москва, 1962; Избранные произведения: В 2 т. Москва, 1975; 1980; В полный рост. Москва, 1977; Собрание сочинений: В 3 т. Москва, 1983–84; Почти напоследок. Москва, 1985; Пропать в два прыжка: Публицистика, поэзия. Х., 1990; Евгений Евтушенко. Ростов-на-Дону, 1996; Первое собрание сочинений: В 6 т. Москва, 1997–98; укр. перекл. – [Вірші] // Березова криниця. К., 1972; «Ні в чому не візьму я половини!» // Вітчизна. 1974. № 1; Мама і нейтронна бомба. К., 1988.

Рекомендована література

1. Сидоров Е. Евгений Евтушенко: Личность и творчество. Москва, 1987;
2. 1995;
3. Мальгин А. В. Публицистика в поэзии. Москва, 1988;
4. Прищепа В. П. Поэма в творчестве Е. А. Евтушенко и А. А. Вознесенского (1960–1965). Красноярск, 1990;
5. Возчиков В. Евтушенко-критик. Барнаул, 1992.

Бібліографічний опис:

Євтушенко Євген Олександрович / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17444>. – Останнє поновлення : 2017.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).